

Bedřich Smetana
Hlubická

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA
V OSTRAVĚ,
laureát státní ceny

Bedřich Smetana

HUBIČKA

Prostonárodní opera o dvou jednáních

Podle povídky K. Světlé libreto napsala

Eliška Krásnohorská

Dirigent: Václav Návrat, Ivan Pařík

Režisér: zasl. umělec Oskar Linhart j. h.

Výtvarník scény a kostýmů:

J. A. Šálek j. h.

Sbormistr: Karel Kupka

Asistent režie: Květa Ondráková

Korepetice: Drahomíra Ritzová,

Jaromír Šalamoun

Inspicient: Josef Jakš a Radoslav Svozil

Text sledují: Emilie Hudcová

a Anna Kubínová

PREMIÉRA 17. BŘEZNA 1974

V DIVADLE ZDEŇKA NEJEDLÉHO

Osoby a obsazení

Otec Paloucký	Miloslav Podskalský
Vendulka, jeho dcera	Eva Kinclová
Lukáš, mladý vdovec	Jaroslav Hlubek
Tomáš, švagr Lukášův	Vladimír Mach Pavel Stejskal
Martinka, stará teta Vendulčina	Drahomíra Drobková Eva Klečková
Matouš, starý pašíř	Vladislav Gřonka Jiří Paderta
Barče, děvečka u Palouckých	Alina Farná Olga Procházková
Strážník	Ladislav Malínek zasloužilý umělec Lubomír Procházka
Sousedé, susedky, děvčata, pašíři	operní sbor SDO
Hraje orchestr opery SDO, koncertní mistr Emil Kalus	

Smetanu zaujal námět Hubičky v roce 1872, krátce po ukončení Libuše. Zaujala ho novela K. Světlé. Mezitím byl však nucen přikročit k jiné práci, k operě Dvě vdovy a zhudebnění Hubičky odložil.

V té době skladatel ohluchl, ztratil existenční jistotu. Zároveň začali rozvíjet své útoky jeho nepřátelé: „Časopis Politik přináší ve feuilletonu zase ty nejhanebnější lži o divadle českém a též o mně, že co komponista, kapelník a ředitel beřu enormnou gáží a nic nedělám, atd. plno lží a utrhačství...“ poznamenal skladatel 15. 9. 1874.

4. 10. 1874 čteme: „Moje nemoc ušní se nikterak nelepší, na pravé ucho neslyším nic“ — a 20. 10. 1874 — „Já neslyším také na levé nic.“

15. 8. 1874 oznámil časopis Dalibor: „Kapelník B. Smetana onemocněl následkem neustálých rozčilování, jakých mu v poslední době způsobováno bylo z jisté strany, čivami tak povážlivě, že po nějaký čas plně se straniti musí vši hudby a každého namáhání duševního a jest mu největšího šetření zapotřebí.“

Smetana musí přerušit své divadelní zaměstnání. Družstvo, jež stálo v čele divadla, se rozhodlo jej podporovat částkou 1200 zl. ročně.

Smetana reaguje dopisem 6. 2. 1875: „Požadavky, které slavné družstvo mně podalo, udělaly na mne trapný a zdrcující dojem. Jsem-li odsouzen k pomalému hladu umírání, pak 1200 zl. stačí.“

O své situaci píše Smetana své švédské přítelkyni Fröjdě Beneckeové a bývalí přátelé finančně pomohou. Vypomůže též výtěžek z koncertu v domě hraběnky Kounicové, Smetanovy žačky. Mistr se pokouší léčit svou chorobu i u zahraničních odborníků, ale marně.

Na podzim roku 1875 se začíná soustřeďovat na kompozici Hubičky. 7. 11. 1875 píše paní Benecke: „Jelikož nevnímám rušivých vlivů zvenčí, pracuje tím více duch. Uvnitř, tam to hraje nepřetržitě. Komponuji teď mnoho. Bohužel se mi ztrácí rozkošná vnada živého, krásného zvuku. Slyším svou hudbu jen v představě, ne ve skutečnosti. Cizí hudbu požívám jen očima, čta noty. Ó, co bych dal za štěstí, moci je opět slyšet.“

14. 11. 1875 si poznamenává: „Tyto dny jsem začal koncepci nové komické opery Hubička (dle Světlé) od Krásnohorské. Pracuji pilně. Bohdá, že se mě podaří.“

Eliška Krásnohorská vzpomíná: „Často, když mě potkával i zastavoval na ulici, uváděl mne v nesnáze, nevěda, jak hlasitě v hovoru křičí, a hlásaje, že je šťasten, že jsem mu tu Hubičku dala, což si leckdo jinak vykládal, a proto zvědavě i podivně se za mnou ohlížel. Upozornila jsem na to Mistra, ale marně. ‚Vždyť s vámi mluvím tak tiše, ale budu tedy mluvit ještě tišeji,‘ sliboval; ta tichost však zůstala napořád při svém fortissimu.“

3. 7. 1876 se Smetana odstěhoval do Jabkenic a tam Hubičku dokončil. V jeho deníku 3. 7. 1876 čteme: „Dokončil jsem úplně novou svou zpěvohru Hubička.“

Dílo odvezl do Prahy, aby je odevzdal divadlu ke studiu. Ujal se ho první kapelník Adolf Čech. Premiéra byla 7. listopadu 1876. MN

Divadlo bouřilo, jásalo, umělci děkovali, přijali květy i hold: Konečně objevil se i sám Mistr Smetana. Malý, bledý, sklíčený, s trpkým rysem okolo úst, který tak úchvatně zachytil Max Švabinský na svém leptu. Z lóží letěly věnce nad hlavami parteru k jeho nohám, kytice házeny ze všech stran, jásot bez konce.

Leč Mistr, jenž stvořil a zachytil neúnavně pilnou rukou tu nezemskou krásu nebeských tónů, Mistr, jenž vlil do každého taktu přemíru svého citu, neslyšel nic.

Tu zamávaly šátky, obecenstvo povstalo ze svých sedadel, a ruka Smetanova kynula vlídně a nevýslovně dojemně do hlediště. Nezapomenutelné chvíle . . .

J. B. Foerster: ZE VZPOMÍNEK

(o premiéře HUBIČKY)

Hubička je stejně jako Prodaná nevěsta operou z venkovského lidového života. Komičnost je zde spíše v dějových situacích než v charakteristice postav. Kromě strážníka jsou všechny postavy naprosto vážné, opravdově prožívají všechny konflikty. Opravdovost a niternost v psychologii jednajících osob zesilují obdivuhodnou lyričnost celého díla.

Vše je vlastně vysloveno v obou předehrách, vystavěných z motivického materiálu opery.

Předehra začíná Vendulčiným motivem, jenž vystřídá motiv vyrovnání sporu, charakterizovaný Tomšovým zpěvem Jen odpros ji. Ve zrychlené části nastoupí motiv sporu, který přeruší rozšířený motiv Vendulky. Vynoří se markantní motiv pašířů, pak ustoupí předchozím motivům, až slyšíme výrazný motiv pohany. V závěrečné větě převládne motiv hubičky, který přejde ve vítězné maestoso motivu Vendulčina. Tak je v předehtře vyjádřen obsah celého děje.

V opeře se téměř vůbec nevyskytuje holý recitativ ani uzavřená árie. Hubičkou tak začíná vrcholný Smetanův styl i v komické opeře. To znamená, že její hudební proud je důsledně prokomponován.

V prvním výjevu se z deklamačního vokálního toku vyzvedne Martinčino vyprávění „S přáteli byltě dnes zármutek zapít“. V jeho závěru dá Vendulka průchod své radosti. Na stejném motivu dává Paloucký své rady, ovšem rozvážně a důkladně. Příprava k přijetí návštěvy je vylíčena motivem spěšného Martinčina příchodu z počátku jednání. Pochodový motiv a další téma podloží Tomšovo obřadné ucházení se o nevěstu. Lukášova radost „Já sotva pojmám to štěstí nenadále“ zazáří na Vendulčině motivu, ale hned jej vystřídá úsečný jednotaktový motivek, vyjadřující srážku s Palouckým, a hned následuje motiv sporu. Působivý obrat nastane příchodem Vendulky, již Lukáš horoucně vítá. Jejich štěstí vysloví dvojzpěv „Jsme svoji“ — a kouzelnou náladou dýchají účastná slova sboru „Ti stvoření jsou pro sebe“. Proměna situace nastane po odepření hubičky, projeví se ve zlověstných úderech tympánů. Úžas z náhlé a brzké neshody pak v imitačních nástupech ansámblu a sboru vysloví zpěv „Aj, hle, již hněv“.

Orchestrální mezihra připraví druhý díl prvního jednání. Uvádí jej střídavý dvojzpěv Lukáše a Vendulky. Ozve se líbezný motiv dítěte, objeví se pak teskný, baladický, kdy Vendulka vysvětluje pověru o návštěvách zemřelé matky u osiřelého dítěte. Hudba je zde nesmírně sugestivní a svědčí o Smetanově geniální invenci. V záse o hubičku se objeví tóny zloby a posměchu v Lukášově zpěvu „Až do svatby mám čekat?“. — Dvojzpěv na motivu hubičky „Tvou líbat líc“ je neklidný a napětí stále roste, i když je chvíli přerušeno krásným motivem Vendulčiny lásky „Vždy plno lásky v srdci mém“.

Psychologická hudební kresba celého duševního procesu je úchvatná a v komické opeře dosud neznámá. Na motivu hněvu je vystavěna árie Palouckého. Mnohotvarost a opakování slov vzbuzuje v napjaté situaci komický dojem. Lukášův odchod ilustruje bouřlivá dohra orchestru. Vendulka se uklidňuje, nepřestává věřit v Lukášovu lásku v nádherném zpěvu „Jak zapomněl by na ten krásný čas“.

Do závěru vpadne motiv Martinky, a ten je základem jejího zpěvu „Jsem, milá holka, starý věch“. Po jejím odchodu zpívá Vendulka obě své ukolébavky. První z nich je přímo lidová píseň „Hajej, můj andílku“. Po vzpomínce na Lukáše následuje další — „Letěla bělounká holubička“. To je vlastní Smetanova skladba, vystihuje věrně lidový tón, a tak znárodněla. Ke konci Vendulka únavou usíná a po taktu hlubokého tónu zazní vyzývavá polka. Její rytmus vystřídá tremolo disonantních akordů orchestru a výkřiky zpěvu ve vzbouřeném výrazu. Ve Vendulčině žalu se ozvou všechny motivy trpkých vzpomínek, tiché rozloučení s děckem a nakonec motiv potupy.

Předehra k druhému jednání navazuje na předchozí děj. Líčí Vendulčino utrpení, zazní představy o někdejší lásce, opět motiv pohany a kroky pašířů uvedou první výstup.

Noční nálada v lese je skvěle výrazově i zvukomalebně vystižena. S Lukášovým příchodem se počáteční vzrušené rozvlnění změní v arioso „Kdybych věděl, jak svou vinu smýt“. Třetí výstup líčí Tomšovo hledání přítele, jejich setkání vyústí do velkého dvojzpěvu „Jen odpros ji“, který je motivem vyrovnání. Po dalším dvojzpěvu „Hněv zastavíš“ se vrací motiv pašířů a motivem Martinky se přejde k pátému výstupu, kde Smetana skvěle hudbou líčí Vendulčinu úzkost v temném lese. Motiv Vendulky zazní, jakmile ji Matouš pozná, a pak se tři hlasy prolétají v imitacích ve zpěvu „Ó, jak jsem mohla věřit, bláhová“.

Nádhera svítání je skvěle vystižena v jediné harmonii kvintakordu C dur. Epizoda se strážníkem je ukázkou skladatelova instrumentačního umění. V závěru jednání zazní dvojzpěv obou žen „Dobře ti ukázal, co skryto v muži“ a vášnivá, patetická Vendulčina pasáž „Já ho nenávidím“.

Hudba proměny uvádí téma Barčiny Skřivánčí písně „Hlásej, ptáčku, hlásej, dobrý den“. V karatelském tónu zazní Palouckého zpěv s jemným humorem. Vrcholné místo je ve Vendulčině příchodu na jejím motivu a kulminuje v motivu spojení. Výstižně jsou vystiženy Lukášovy rozpaky a jeho odepření hubičky hrozí novou pohromou, naznačenou poplašným zpěvem sólistů a sboru. Usmíření probíhá v hudbě za stoupající intenzity motivů smíření a konečné políbení na vrcholných motivech Vendulky a smíření.

MN

OBSAH OPERY

1. jednání:

Světnice u Palouckých. Stará Martinka ohlašuje že k nim přichází na námluvy Lukáš. Ten Vendulku miloval již před lety a nesměl si ji vzít pro odpor svých rodičů. Přichází až nyní, když pochoval svou první ženu. Starý Paloucký radí k rozvážnosti. Vendulka mu odporuje, nemůže být bez Lukáše. Přicházejí námluvčí a s nimi celá ves. Švagr Tomeš žádá o Vendulku pro Lukáše. Ten potřebuje hospodyně a matku pro své dítě. Otec Paloucký svoluje, ale když mu Lukáš děkuje, zdá se, že svolil nerad. Až Paloucký prohlásí, že Vendulka a Lukáš se k sobě nehodí, poněvadž jsou oba snadno vznětliví a tvrdohlaví. Po přípitku odmítá Lukáš rozhovor o věnu, jde mu jen o Vendulku. Když ji chce přede všemi políbit, ona rozhodně odpírá. Vzbudí tím všeobecný údiv. Pak zůstanou s Lukášem sami a zanedlouho přinesou ženy do světnice kolébku s Lukášovým dítětem. Vendulka věří, že za dítětem přijde v noci mrtvá matka, a znovu odmítá polibek, protože až do svatby chce ctít jeho mrtvou ženu. Dochází ke sporu, který vrcholí honičkou, a nakonec Lukáš ve vzteku odejde. Otec poznává, že měl pravdu, Martinka Vendulce domlouvá, že měla ustoupit. Pak se jí vyptává, zda by nevěděla o dívce, která by jí pomáhala na cestách pro zboží za podlouníky. Po jejím odchodu Vendulka uspává dítě a usne přitom. Vzbudí ji Barče, která rozhněvaně vypráví, jak Lukáš v hospodě Vendulku uráží. Za chvíli ho vidí u okna s děvčaty. Když Vendulka uslyší potupnou písničku, je uražena a rozhodne se utéci.

2. jednání:

Hustý les mezi stráněmi a skalisky. Matouš vede lesem podlouníky a vyzývá je k opatrnosti. Když slyší kroky, schovají se. Přichází Lukáš, naříká nad svým proviněním a přemýšlí, jak je napravit. Dohoní ho Tomeš a spolu se dohodnou, že odprošení před svědky bude nejvhodnější. Matouš je z úkrytu vyslechne. Zanedlouho se dostaví Martinka s Vendulkou, která je ustrašená, ale ještě odmítá se vrátit, i když na Lukáše stále myslí. Martinka ji poučuje, jak se chovat při setkání se strážníkem. Ten se za okamžik skutečně objeví, a dokonce od výřečné Martinky koupí hrušky.

Proměna:

Před Martinčinou chalupou. Barče hledá Martinku s Vendulkou, aby jim oznámila, že je Lukáš na cestě sem. Opravdu přijde s Tomšem i se starým Palouckým a za nimi celá ves. Když se Vendulka objeví, běží radostně k Lukáši a chce jej políbit. Nyní zase on políbení odmítá, ale nakonec se shodnou. Spor se šťastně urovnal.

Je pak výmluvný fakt, že čím dále Smetana v komické opeře postupoval, tím více situační komiku nechával stranou a tím více komická opera stává se mu — nekomickou; zvroučňuje se, přibírá stále bohatší a širší fond lyrický. Co je „komického“ na Hubičce? Jedině snad strážník, jenž se však mihne jen zcela mimochodem. Jinak ale Hubička, jak ji Smetana hudebně vytvořil, pohybuje se zcela na pomezí vážné hry. Jaká tedy „komika“? V textu — dovedeme-li si odmyslit hudbu — hádka Vendulčina s Lukášem, jeho pomsta, pašerácká scéna a strachy Vendulčiny v lese mohly působit komicky. Ale jak právě tyto scény Smetana přetavil, a to svým nezměrným lyrismem! Jak tato místa hluboce zlidštil svou hudbou, jakou poezií dovedl je obestřít! Jak vše v Hubičce, i okamžiky, které by jistě svedly skladatele slabého lyrického fondu ke „komickým“ efektům, naplněny jsou podivuhodnou vroucnou něhou, s jakou se v celé světové opeře nesetkáváme. Smetana si tak komický text silou svého lyrismu přetavil v dílo zcela jiných hodnot.

Z komické opery tvoří Smetana hluboce pravdivou báseň o lidském srdci a lidské lásce. Každá z jeho „komických oper“ je taková úchvatná báseň, která podává tuto lásku a hlubiny prostého lidského nitra vždy v novém, zcela individuálním vyvážení. Od Prodané nevěsty až k Tajemství můžeme stopovat toto zvroučňování, toto lyrické zmnohonásobování „komické“ opery Smetanovy, které z ní činí zcela nový, ryze český typ komické opery.

HUBIČKA V OSTRAVĚ

1. 17. 8. 1919 Dirigent: K. Jirák,
režisér: K. Kügler
2. 18. 10. 1938 Dirigent: J. Vogel,
režisér: K. Kügler,
výtvarník: K. Kügler
3. 30. 4. 1944 Dirigent: J. Krombholc,
režisér: K. Palouš,
výtvarník: J. Sládek
4. 27. 3. 1947 Dirigent: Z. Chalabala,
režisér: J. Myron,
výtvarník: J. Obšil
5. 21. 9. 1952 Dirigent: M. Hanák,
režisér: I. Hylas,
výtvarník: P. Lajchter
6. 17. 3. 1962 Dirigent: F. Vajnar,
režisér: M. Nekvasil,
výtvarník: J. Sládek
7. 17. 3. 1974 Dirigent: V. Návrat,
režisér: O. Linhart,
výtvarník: J. A. Šálek

Vedoucí výroby a technického provozu:
ing. Ivan Bílek

Vedoucí výroby kostýmů:
Bohuslava Čiháková

Vedoucí dekoračních dílen:
ing. Otto Gruszka

Jevištní mistři:
Jan Benek, Zdeněk Václavek

Mistr osvětlení: Oldřich Malý

Mistr elektroakustiky: Bořivoj Wojnar

Mistr vlásenkárny: Vojmil Nytra

Mistr garderoby: Zlata Nezhybová

Vedoucí rekvizitárny: Eva Wiesnerová

Vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce, v redakci Miloslava Nekvasila, obálka a grafická úprava Mirek Tittler, typografická spolupráce Antonín Mosler. — Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7. Cena 2 Kčs

**STÁTNÍ DIVADLO
V OSTRAVĚ
NOSITEL ŘÁDU PRÁCE**